

Schumann Róbert

Magyarországi migránsok iskolázottsága

A bevándorlók integrációjának sikeressége – ahogy arról a tanulmánykötet más fejezeteiben is szó esik, több tényezőn múlik, többek között iskolai végzettségükön és a fiatalabb, illetve második generációs iskoláskorúak iskolai teljesítményén is.

Mint közismert, az integrációs folyamatokban az iskolai végzettség kihatással van a munkaerő-piaci (azon keresztül a gazdasági), a társadalmi és kulturális integrációra is – legtöbbször ok-okozati összefüggésben. Egy adott társadalom, társadalmi csoport iskolai végzettségének szintje az egyik legfontosabb gazdasági növekedést elősegítő tényező.

A migránsok integrációjának mérhetőségét és értékelhetőségét¹ a Zaragozai Nyilatkozatban elfogadott indikátorok alapján javasolja az uniós szakpolitika (European Union 2010), melyeket a kialakítói elsődlegesen az Európa 2020 Stratégia² prioritásaiban és céljaiban megfogalmazottakhoz igazították.

Így került az indikátorok közé a 20–64 éves migránsok legmagasabb iskolai végzettsége (hiszen leginkább ez határozza meg a munkaerő-piaci esélyeket, kilátásokat), a felsőfokú végzettségűek aránya a 30–34 éves populációban (az évenként megismételt keresztmetszeti vizsgálatokkal előrejelezhető az adott társadalmi csoport várható versenyképessége, a tudástőkéjében beálló változás trendje).

A másik két indikátor a leszakadók, szegregálódók várható arányához kíván támogatást adni a területet érintő stratégiai tervezés számára.

¹ Nem elfelejtve azt, hogy egymástól eltérő összetett társadalmi rendszerek esetén nehéz a kvantifikálható indikátorok és a társadalmi integráció mértéke és dinamikája közti összefüggések megtalálása.

² Az Európa 2020 programban, többek között deklarálták, hogy az unió 10 éve alatt intelligens, fenntartható gazdaságot hozzon létre magas szintű foglalkoztatással és társadalmi kohézióval. A célkitűzések megvalósításának elengedhetetlen eleme az unióban élők ismereteinek folyamatos fejlesztése. Ebből kiindulva az Európai Unió versenyképességét fejleszteni hivatott Európa 2020 Stratégia öt számszerűsített célt határoz meg, köztük a 20–64 éves népesség foglalkoztatási rátájának 75 százalékra emelését, nem utolsósorban a legális migránsok fokozottabb integrációja révén és a társadalmi befogadás elősegítését mindenképp a szegénység csökkentése révén, legalább 20 millió ember kiemelésével a kirekesztődés fenyegetettségéből.

A migránsok iskolázottságának, iskolai teljesítményének leírásához felhasznált adatok

Az Eurostat tanulmányában (European Commission 2011) az oktatással kapcsolatos adatokat Magyarország (és a többi uniós ország) vonatkozásban a 2009-es munkaerő-felmérésből (a legmagasabb iskolai végzettség; a 30–34 éves migránsok körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya; a korai iskolaelhagyók aránya) és a 2009-es PISA felmérésből (iskolai teljesítmény) származtatta.

A KSH munkaerő-felmérése évente hozzávetőleg 68 ezer személyre terjed ki, vagyis a 15 évnél idősebb korosztály valamivel több mint egy százalékról kap e módszerrel a KSH reprezentatív munkaerő-piaci és társadalomgazdasági információkat.

Magyarország a külföldi állampolgárok száma mintegy 200 ezer fő.³ 40 százaléku az Európai Unión kívüli országoknak, azaz valamely harmadik ország állampolgára. Az adatokból kiindulva a migránsokkal kapcsolatos külön statisztikai elemzésekhez csak részben elegendő számú külföldi állampolgárságú személy kerülhet az adott mintákba. Elsődlegesen a külföldön születettként definiált migránsok elemzéséhez lehet megfelelő a minta elemszáma. A jelenlegi állampolgárságuk alapján meghatározott migránsok (például a harmadik országok állampolgárai) esetében azonban az előforduló elemszámok alacsonyok, azok információtartamát óvatosan kell kezelni. További szűkítést jelent a felvétel azon módszertani sajátossága, hogy csak magyar nyelvű kérdőív és kérdezés van, így a mintába a migránsok esetében legfeljebb a magyarul legalább közepesen beszélők kerülhetnek (így könnyen elképzelhető az is, hogy a mintába került migránsok többsége magyar ajkú).⁴

A 15 éves korosztály szövegértési, matematikai és természettudományi kompetenciáját a nemzetközi standardokon nyugvó PISA felmérés volt hivatva bemutatni. Magyarországon 2009-ben 4600 diák vett részt e felmérésben.

A magyar mintában 95 olyan diák volt, aki feltehetőleg külföldi állampolgárként részesült közoktatásban (mindkét szülő külföldön született, a leszármazott pedig szintén vagy külföldön, vagy már Magyarországon látta meg a napvilágot, azaz első vagy második generációs migráns).⁵ Azonban e kérdéses, számunkra fontos 95 kitöl-

³ A KSH adatai szerint 2010. január 1-én 197 ezer, 2011. január 1-én 207 ezer, 2012. január 1-én 205 ezer külföldi állampolgár tartózkodott jogszerűen Magyarországon. A BÁH szerint a Magyarországon tartózkodó külföldi személyek száma 218 ezer volt 2011 elején, illetve 227 ezer 2012 elején – a menekült, oltalmazott, befogadott státuszúak aránya egy százalék.

⁴ A harmadik országbeli állampolgárok egy jelentős hányada – például a kínaiak, vietnamiak – vélhetőleg a kimaradók körébe tartozik.

⁵ A mintavételi sajátosságok miatt a 4600 tanuló nem a hozott társadalomgazdasági mutatóira, hanem az iskolák térbeli és feladatellátási szóródására reprezentatív. Ha a társadalomgazdasági mutatók vétetnének figyelembe, akkor a külföldi állampolgárságú tanulók száma nem érné el a 40 főt.

tő esetében nem rendelkezünk információval arra nézve, hogy mely ország állampolgára (lehet akár kettős akár esetleg teljes egészében magyar állampolgár is), így csak feltételezhetjük, hogy ők közel százan ténylegesen a tág célcsoport tagjai közé tartoznak.⁶

Az iskolázottság részindikátorait további kontextusba helyező felhasznált adatok

Elemzésünkbe további adatbázisokat, kutatási eredményeket vontunk be a pilot tanulmány adatainak alátámasztására, kiegészítésére. Ezek a következők voltak: a 2012-ben lefolytatott *Immigrant Citizens Survey* (ICS) magyarországi mérésének demográfiai adatai; a 2009-ben megvalósult *Bevándorlók Magyarországon* kutatás háttéradatai; a 2011-es TIMSS felmérés Magyarországra vonatkozó egyes eredményei.

Az ICS nemzetközi kutatás azon 15 évnél idősebb migráns személyek szondázását célozta, akik nem az adott mérési országban születtek (első generációs bevándorlók); akik nem EU-állampolgárok (kivéve EGT országok és Svájc); akik több mint egy éve tartózkodnak az adott országban érvényes vagy megújítás alatt álló tartózkodási jogosultsággal.

A magyar mérés mintanagysága N=1200 fő volt, a mintába kizárólag budapesti migránsok kerültek, reprezentálva a fővárosban élő származási csoportokat. A magyarországi adatfelvétel vegyes mintavételi eljárással – részben címlistáról való véletlen kiválasztással, részben pedig a „centres of aggregation” elnevezésű mintavétellel – készült.

Az ICS adatfelvételt is megvalósító Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete (MTAKI) és a Nemzetközi Összehasonlító Kutatásokat Támogató Alapítvány (ICCR–Budapest) 2009-ben a *Bevándorlók Magyarországon* komplex kutatási projekten dolgozott. Ennek részét képezte egy, a migránsok körében végzett lakossági adatfelvétel. A minta mérete e survey vizsgálat esetében is 1200 fő volt. Az adatfelvétel mintájának kialakításához használt mintavételi módszer a kvótás mintavétel és a hólabdás mintavétel ötvözete volt. A kialakított mintában egyenlő arányban szerepelnek a migráns népességén belül eltérő arányban jelenlevő, de meghatározónak és reprezentatívnak tekinthető etnikai csoportok: a kárpátaljai

⁶ Az Országos Kompetenciamérés a KIR adatbázissal kiegészítve a PISA mérésnél sokkalta alkalmasabb lenne a harmadik országbeli tanulók teljesítményének bemutatására. A harmadik országbeli (és egyéb migráns) tanulók statisztikailag megfelelő számban jelennének meg, és országcsoportonkénti elemzésre is sor kerülhetne (ide értve a szülőkre vonatkozó adatokat is). Azonban a KIR rendszer és a kompetenciamérés sajnos a vonatkozó adatvédelmi törvények miatt nem összekapcsolható, így az adatbázisokban rejlő lehetőségek parlagon maradnak.

magyarok, az ukránok, a kínaiak és a vietnamiak valamint az arab és török származásúak csoportjai.

A TIMSS-vizsgálatok (Trends in International Mathematics and Science Study) célja, hasonlóan a PISA mérésekhez, a tanulók teljesítményének vizsgálata különböző képességtérületeken (jelen esetben a matematika és a természettudományok területén).⁷

A TIMSS mérésben, eltérően a PISA méréstől, nem a 15 éves korosztály, hanem a negyedik és nyolcadik évfolyamos tanulók iskolai teljesítményét és egyéb jellemzőit vizsgálják. Magyarországon 2011-ben 5030 nyolcadik osztályos tanuló került be a felmérésbe,⁸ köztük 117 számít migránsnak (mindkét szülő külföldön született; a leszármazott vagy külföldön, vagy már Magyarországon). Esetükben is, ahogy a PISA mérés érintett tanulói esetében, kérdéses, hogy mely ország állampolgárai. (Tehát az ő eredményeiket is inkább orientációs szinten kell majd szemlélnünk.)

A magyarországi TIMSS feladatlapjai és kérdőívei, ahogyan a PISA-é is, egy nyelven szóltak a tanulókhöz és szüleikhez, így a legtöbb migránsnak feltételezett kitöltő a magyar ajkúak köréből kerülhetett ki.

A migránsok iskolázottsága

Mielőtt rátérnénk az adatok bemutatására, a Magyarországon tartózkodó migránsok, harmadik országbeli állampolgárok legmagasabb iskolai végzettségei szóródásának elhelyezéséhez nem árt előjáróban néhány általános adattal is megismerkednünk.

A magyar népesség iskolázottsága valamelyest elmarad az EU átlagától. A 20–64 éves férfiak körében a felsőfokú végzettségük aránya 7 százalékponttal marad el az EU átlagától. A nők esetében az elmaradás 4 százalék. A 20–64 éves korosztályban a felsőfokú végzettségük aránya közel 20 százalék, a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya a teljes populációra vetítve pedig közel 62 százalék. A legalacsonyabb iskolai végzettségük aránya nem éri el a 19 százalékot (Központi Statisztikai Hivatal 2013).

Budapesten és Pest megyében, valamint a megyeszékhelyeken szignifikánsan több a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező, az alacsonyabb végzettségük pedig felülreprezentáltak a keleti országrészekben és a kisebb településeken. A területi eltérések azért kiemelt fontosságúak, mert a migránsok (azon belül a harmadik országbeliek is) közismerten – származásiország-specifikusan – a fővárosban, illetve Kelet-Délkelet-Magyarországon koncentrálódnak (Kőszeghy 2009, Gödri 2011a).

⁷ Bővebben lásd: <http://www.oktatas.hu/koznevelas/meresek/timss> és http://www.oktatas.hu/koznevelas/meresek/timss/timss_2011_meres

⁸ A minta az iskolák térbeli és a feladatellátási- és telephely típusok szerinti szóródására reprezentatív.

A pilot tanulmányban, a definíció szintjén, a különbségtévésben alapfok – középfok – felsőfok tág oktatási hierarchiát használnak. A lényegi különbséget az alsóbb szinteken találjuk: a pilot tanulmányban az alacsonyabb végzettséggel bírók körét nem csak a legfeljebb nyolc osztályt végzettek alkotják, hanem ide tartoznak az úgynevezett ISCED 3C végzettségi kategória tagjai is. Utóbbiak az ISCED rendszerben a valamilyen szakképesítést szerzők – a 9–10 osztály elvégzése után nappalin vagy esti képzésen, a párhuzamos képzésben szakmát szerzők; illetve a 10–12 osztály után szakképesítést szerzők (mindegy, hogy nappalin, vagy estin). Azaz közülük is sokan, végzettségüket tekintve elérik a szakiskolai szintet: a hivatalos magyar oktatási statisztikába így kerülnek be. Tehát a definícióalkotó szándéka és az irányelvek ellenére a magyar adatok megoszlásai miatt az alsó és középső végzettségi kategóriákban nem biztos, hogy paritásban vannak a többi uniós adatközlőével: a középfokon a végzettségi kategória szélesebb, alapfokon pedig keskenyebb Magyarország vonatkozásában, ez félreértésekhez vezethet.

Az Európai Unió szintjén az alacsony végzettséggel bírók körében felülreprezentáltságot, a közepes iskolai végzettségi szinteket megszerzők körében viszont alulreprezentáltságot mutatnak a migránsok (a külföldön születettek – jelenlegi állampolgárságuktól függetlenül), különösen az EU-n kívülről származók a többségi társadalom képviselőihez képest. A felsőfok esetében nincs jelentős eltérés migránsok és helyben születettek között.

Ezzel szemben – Magyarországon a pilot tanulmány adatai alapján, részben összefüggésben korábbi hazai kutatásokkal⁹ – a külföldi születésű népesség az azonos korú (18 évnél idősebb) magyar állampolgárságú és születésű népességgel összevetve a felsőfokú végzettségűek körében saját súlyánál nagyobb arányban képviselteti magát. Az érettségizettek kismértékben, az alacsonyabb végzettségűek pedig jelentősen alulreprezentáltak a migránsok halmazában. Így tehát a 20–64 éves teljes migráns populációban 2009-ben a felsőfokú végzettséggel rendelkező aránya 31 százalék,¹⁰ a migránsok kategóriáján belül az EU-n kívül születettek esetében pedig még magasabb, 43 százalék volt.¹¹

⁹ Gödri (2011b) korábban úgy találta, hogy Magyarországon a külföldi állampolgárságú népesség az azonos korú (18 évnél idősebb) magyar állampolgárságú népességgel összevetve nem csak a felsőfokú végzettséggel bírók, hanem a középfokú végzettséggel rendelkezők esetében is felülreprezentáltak.

¹⁰ Az adatokat nem tudjuk részletesebben megadni, ugyanis a pilot tanulmány nem teszi lehetővé a nemek közötti különbségtévést Magyarország vonatkozásában, illetve nem volt statisztikailag megfelelő számosságú adat a KSH munkaerő-felmérésében az EU-n kívül született 54 évnél idősebbek esetében sem.

¹¹ Írországból és Luxemburgból magas még ilyen szinten az EU-ban.

1. Táblázat: A 20-64 éves migránsok legmagasabb iskolai végzettsége születésük helye szerint, százalék

	EU országok átlaga			Magyarország		
	összesen	külföldön születettek összesen	EU-n kívül születettek	összesen	külföldön születettek összesen	EU-n kívül születettek
alsó fok	27	36	40	19	14	12
középfok	49	40	38	62	55	45
felső fok	24	24	22	19	31	43

Forrás: Eurostat

Mint láttuk, a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya a teljes populációra vetítve 62 százalék, az összes nem Magyarországon született esetében 55 százalék, s az utóbbiak részhalmozát képviselő EU-n kívül születettek körében pedig még kisebb, 45 százalék volt 2009-ben.

Arra vonatkozóan, hogy tág állampolgársági kategóriánként (magyar- és külföldi állampolgár; utóbbiakon belül pedig valamely uniós ország állampolgára – harmadik ország állampolgára) miként alakul a 20-64 éves korosztály legmagasabb iskolai végzettsége a pilot tanulmányból csak jelzésszerűen tájékozódhatunk. E szerint a jogszzerűen Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok hozzávetőlegesen 26 százaléka¹² rendelkezik felsőfokú képesítéssel, az úgynevezett harmadik országbeli állampolgárok esetében pedig ez az érték vélhetőleg 43 százalék. A középfokú végzettséggel rendelkezőké 53, illetve 45 százalék volt 2009-ben az említett állampolgársági kategóriák tagjainál.¹³

2. Táblázat: A 20-64 éves migránsok legmagasabb iskolai végzettsége tág állampolgársági kategóriánként, százalék

	EU országok átlaga			Magyarország		
	összesen	más országok állampolgárai összesen	3. országbeliek	összesen	más országok állampolgárai összesen	3. országbeliek
alsó fok	27	39	45	19	21	(13)
középfok	49	39	36	62	53	45
felső fok	24	22	19	19	26	42

Forrás: Eurostat

¹² A teljes országra vonatkozó átlagok természetesen továbbra is érvényesek, így azokat külön nem adjuk meg.

¹³ Az alacsony iskolai végzettségre nincsenek értékek a harmadik országbeliek vonatkozásában.

A kisebb mintával, de hangsúlyozottan a bevándorlókra koncentrált ICS mérés¹⁴ válaszadóinak körében 40 százalék volt a diplomával rendelkezők aránya (2011-ben), közülük a biztosan harmadik országbeliek esetében ez az érték 38 százalékot tett ki – ami az eltérő mérési és alkalmazott mérési módszerek ellenére alig 4 százalékponttal tér el az Eurostat és KSH eredményektől (amelyekről láttuk, hogy nem teljesen reprezentálják az itt élő külföldieket származás, nem és életkor szerint). A harmadik országbelieknél a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya szintén 38 százalékot tett ki a megkérdezettek körében.

Az ICS kutatás néhány származási ország esetében jelzésértékű lehetőséget biztosít egyéni jellemzők feltárására. Így e mérés eredményei alapján a Magyarországon élő harmadik országbeliek közül – a statisztikailag körbehatárolhatóak esetében – az orosz, az ukrán, a szerb származásúak, valamint a Vietnamból érkezők körében voltak a legnagyobb arányban felsőfokú végzettséggel rendelkezők (36–61 százalék).¹⁵

A 2009-es *Bevándorlók Magyarországon* kutatás eredményeiből is egyértelműen látszik, hogy a harmadik országbeliek körében a felsőfokú végzettségűek aránya jelentősen nagyobb, mint a magyar állampolgárok körében¹⁶. A középfok és az alsó fok pedig alulreprezentáltságot mutat.

A kis mintaméret és az eltérő mérítés miatt sem a PISA¹⁷, sem a TIMSS mérés nem erősíti meg (de nem is cáfolja), hogy a bevándorlók esetében a felsőfokú végzettségűek aránya magasabb, mint a többségi társadalom hasonló korú csoportjában. A PISA-adatok (2009) szerint a külföldi állampolgárságú vagy származású szülők 32 százaléka felsőfokú végzettségű (a többségi társadalom esetében ez az arány 29 százalék volt), 62 százaléka középfokú végzettségű (55 százalék). A 2011-es TIMSS mérés alig tér el ettől.

Nemek szerint nem volt eltérés a felsőfokú végzettséget szerzett személyek csoportjukon belüli arányában, ahogyan a közép- és alsó fok esetében sem („köszönhetően” a kis mintának).

¹⁴ Szempontunkból kellően robusztus a kutatás mintája.

¹⁵ A kínai állampolgárságú mintába került kérdezetteknel ez az arány csak 11 százalék volt, amit nem tekintünk itt releváns értéknek: a) más kutatásokban rendre magasabb értéket mértek a kutatók (lásd pl. *Bevándorlók Magyarországon*); b) az azonos származási területről érkezők, azaz az összes Ázsiából érkező migráns esetében magasabb szinten szór ez az arányszám; c) feltehetően a mintavételi eljárás mikéntje miatt jött ki ez az érték.

¹⁶ Függetlenül attól, hogy e mérés eredményeiből csak bizonyos országokból származók esetében következtethetünk a körükben jellemző legmagasabb iskolai végzettségre.

¹⁷ A gyermek szüleinek végzettsége felől is érdeklődött a kutatás kérdőíve.

3. táblázat: A 20-64 éves migránsok legmagasabb iskolai végzettsége az egyes felmérésekben, százalék

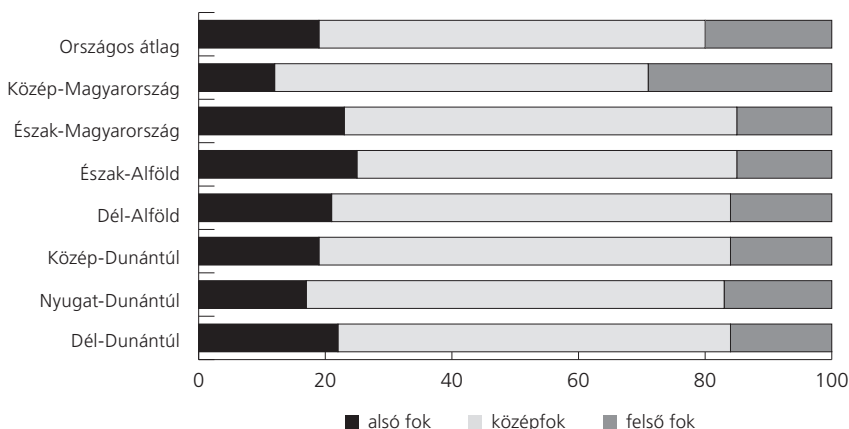
	KSH munkaerő-felmérés	PISA felmérés	TIMSS felmérés	ICS felmérés	Bevándorlók Magyarországon kutatás
alsó fok	21	6	13	15	3
középfok	53	62	65	45	45
felső fok	26	32	22	40	52

Forrás: A jelzett felmérések

Tehát összességében, a rendelkezésre álló adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a magyarországi migránsok iskolai végzettségük szempontjából átlagosan képzettebbek, mint a hazai népesség: a felsőfokú végzettségűek aránya nagyobb, mint a többségi társadalomban.

A bevándorlók területi koncentrációja miatt azonban nem elégséges az országos átlaghoz mérni a migránsok (harmadik országbeli állampolgárok) iskolai végzettségeinek szóródását. Ha abból indulunk ki, hogy a teljes migráns populáción belül a felsőfokú végzettséggel bírók aránya körülbelül 30 százalék, azt látjuk, hogy ez szinte megegyezik a 20-64 éves közép-magyarországi lakosok körében felsőfokú végzettséggel rendelkezőkével, ami 29 százalék. És ugyanígy nincs számottevő különbség a középfokot elérték arányai között sem: 55 illetve 59 százalék. Ha ezt az integráció dimenzióinak nyelvére is le akarjuk fordítani (például konvertálhatóság a munkaerőpiacon), akkor megállapíthatjuk, hogy e kiemelt régióban (a legmagasabb iskolai végzettségük alapján) nincsenek előnyben a migránsok a többségi társadalomhoz képest.

1. ábra: A 20-64 éves korúak befejezett legmagasabb iskolai végzettsége régióként, százalék

Forrás: KSH

A felsőfokú végzettségűek aránya a 30-34 éves migránsok körében

Köztudomású (és tanulmányunkban, más kontextusban már esett szó róla), hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők könnyebben jutnak munkához, magasabb a jövedelmük, és jobbak az életkilatásaik, vagyis az érvényesülés egyik legjelentősebb faktora a megszerzett legmagasabb iskolai végzettség.

De miért éppen a 30-34 éves korosztály a kiemelten fontos ebből a szempontból? Röviden elintézhetnénk úgy, hogy az EU-s stratégiák (Európai Bizottság 2010) miatt kell külön mérni e korosztályban a legmagasabb iskolai végzettség szintjét – is.¹⁸

Kicsit másként érvelve, azért e kohorsz, mert a nemzetközi oktatáskutatási tapasztalatok és tények azt mutatják, hogy a legmagasabb iskolai végzettség végső szintje döntően a 35 éves életkorig alakul ki. És ez az a korosztály, amely – a munkaerő szabad áramlásának deklarált lehetősége miatt – a legkönnyebben és legszámosabban megjelenhet a tagországok munkaerőpiacán. Strukturális értelemben pedig a gazdasági és egyéb stratégiai tervezések innentől kezdve a tudástökéék szinte véglegesnek tekinthető számszerű értékéből kiindulva tudnak kalkulálni.¹⁹

A felsőfokú képzettséget szerző 30-34 éves korosztály uniós átlaga 2009-ben 32 százalék volt (férfiak 29, a nők 36%). A magyarországi adat: 24 százaléknyan értek el felsőfokú végzettséget 2009-re (férfiak 19, nők 29%).

A nem Magyarországon született 30-34 évesek esetében (tehát nem csak a külföldi állampolgárok körében) a felsőfokú képzettséggel bírók aránya eléri a 40 százalékot. A külföldi állampolgársággal rendelkező migránsok esetében pedig ez az arány 30 százalék körül szórhat. Azért a bizonytalanság, mert a külföldi állampolgársággal rendelkezők esetében a pilot kutatás (a magyar adatok a KSH munkaerő-felméréséből származnak) 2009-es mintájába kevesen kerültek be ebből a korcsoportból, s az alacsony esetszám miatt nincsenek a kérdés kapcsán statisztikailag releváns információk.

Arról, hogy hozzávetőleg milyen arányban találhatók felsőfokú végzettséggel rendelkezők a 30-34 éves, Magyarországon élő harmadik országbeliek (illetve együt-

¹⁸ A fenntartható és inkluzív növekedés elérésére létrehozott Európa 2020 stratégia egyik célja, hogy a 30-34 évesek között a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 2020-ra elérje a 40 százalékot az Unió területén (2010-ben ez az arány már 34 % volt, a magyar vállalás 2020-ra 30%).

Az Európa 2020 stratégia öt kiemelt célkitűzése közül kettő alakulását a munkaerő-felmérés mutatóinak segítségével követik nyomon (a korai iskolaelhagyók 10%-nál alacsonyabb aránya és a felsőfokú végzettséggel rendelkező 30-34 évesek legalább 40%-os aránya).

¹⁹ Az évenkénti keresztmetszeti vizsgálatok segítségével előrejelezhető, modellezhető a fejlődés trendje, és a stratégiai tervek ezek segítségével módosíthatóak. (Hermann – Varga 2012)

tesen a külföldi állampolgárok) körében, az ICS adatfelvétel eredményeiből kaphatunk képet. Ami szerint e kiemelt életkori kategóriába tartozó harmadik országbeliek nagyjából 40 százaléka rendelkezhet felsőfokú végzettséggel. (Az esetszám alacsony, az érték mindazonáltal igen valószínű.)

Migráns tanulók iskolai teljesítménye

A KIR statisztika alapján 2012 második félévében 10 600 nem magyar, illetve kettős állampolgárságú diák járt iskolába Magyarországon, arányuk nem haladja meg a közoktatásban részesülők egy százalékát.

A 10 600 diák többsége az Európai Unió állampolgára, főként román és szlovák állampolgár. 4 300 tanuló nem származik az Európai Unió valamelyik országából. Azonban e 4 300 diák negyede kettős állampolgársággal rendelkezik – azaz egyben magyar állampolgár is, így ők nem tartoznak a harmadik országbeliek jogi-statisztikai kategóriájába. Mindezek alapján a harmadik országbeli általános- és középiskolai diákok száma legfeljebb 3 ezer fő.²⁰

A harmadik országbeli diákok hattizede általános iskolai (vagy annak megfelelő) képzésben vesz részt (29 százalékuk 1–4. osztályos 30 százalékuk pedig 5–8. osztályos). Középiskolai képzésben hozzávetőleg a fennmaradó négytizedük részesül.

Az általános iskolai és középiskolai képzésben részesülő harmadik országbeli diákok egy-egy ötödét a kínai és az ukrán állampolgárságúak adják. A vietnamiak aránya 10 százalék, a szerbeké, illetve az egyesült államokbelieké pedig 8–8 százalék.

Budapesten, Pest megyében, Észak- és Dél-Alföldön jár iskolába a harmadik országbeli tanulók kilencetizede. A legtöbb diák Budapesten tanul (több mint hattizedük), ahol szinte minden származási ország képviselteti magát (a meghatározóak Kína, Ukrajna, Vietnam, Oroszország, Mongólia, Japán, Szíria). Szabolcs-Szatmár-Bereg megye meghatározó részesedése az ukrán származású tanulók jelentős súlya miatt alakult ki. E térségeken felül Csongrád megye számít még kiemelendő területnek: itt a szerb diákok a felülreprezentáltak.

Külföldi állampolgárok természetesen nem csak a közoktatásban tanulnak, hanem egyetemeken alap- és mesterképzésben is. E diákok az egyetemi polgárok hozzávetőlegesen 5 százalékát tették ki a 2010/2011-es tanévben (a hazai oktatásstatisztikai adatok szerint számuk 16–18 ezer fő lehet, az UNESCO szerint pedig legfeljebb 15 ezer) – ami közel kétszerese az alap-és középfokon tanuló migránsokénak. A felső-

²⁰ Amennyiben csak a biztosan beazonosíthatóakkal számolunk (vagyis ha nincsenek kizáró kategóriák ahol az adatközlő esetleges rögzítési csúsztatása nem okozhat gondot), akkor a Magyarországon tanuló harmadik országbeli tanulók száma 2 600 fő körül szórhat.

oktatásban tanuló külföldi diákok fele-fele arányban oszlanak meg a harmadik országokból és az Európai Unió országaiból származók között (függetlenül a kettős állampolgárságtól). Amennyiben a harmadik országbeli egyetemi hallgatók nettó számosságát nézzük, azt tapasztaljuk, hogy a közoktatásban részesülő hasonló származásúak számához képest közel háromszor annyian vannak jelen az oktatás ezen szintjén (a középiskolában tanulókhöz mérten pedig közel nyolcszoros ez a szorzó) – az ideiglenes tanulmányi célzatú vándorlás miatt.

Külön érdekesség, hogy a közoktatásban a harmadik országbeliek közül a kínaiak vannak jelen a legnagyobb súllyal, a felsőoktatásban viszont erősen visszaszorulnak (20–30 százalék). Ez nem azt jelenti, hogy a kínai származású diákok ne tanulnának tovább, hanem azt mutatja, hogy más továbbtanulási stratégiát követve, legnagyobb valószínűséggel valamilyen külföldi egyetemre mennek (több kutatásból is ismertek a távol-keleti származásúak felfelé mutató mobilitási törekvései). A részvételi adatokat szemlélve ez elmondható más harmadik országbeli fiatalokról is.

A kínai és vietnami diákokkal szemben az ukrán és szerb származásúak megtartották súlyukat, jelentős számban képviseltetik magukat a külföldi állampolgárságú egyetemi hallgatók körében – más továbbtanulási stratégiát követve (11, illetve 14 százalék az arányuk a harmadik országbeli egyetemisták körében), többségük vélhetőleg magyar nemzetiségű.

A harmadik országbeli egyetemisták körében jelentős súlyt képviselnek még az iráni (12 százalék), az izraeli (10 százalék), a norvég (9 százalék) állampolgárságúak. Az EU-ból származó egyetemisták körében pedig a legnagyobb arányban a szlovák, a német és a román állampolgárságúak találhatók.

Az alacsony iskolai teljesítményt nyújtó 15 évesek aránya a PISA eredmények alapján

A PISA-mérésben²¹ részt vett 15 éves magyarországi diákok 2009-ben átlagosan szövegértésből 494 pontot, matematikából 490 pontot, természettudományból pedig 503 pontot értek el.

Az iskolai teljesítmények mindhárom mérési területen erősen korrelálnak a képzéstípusokkal (minél magasabban helyezkedik el az oktatási intézmény a hierarchiában, annál nagyobb a tanulói teljesítmény): legjobb átlagteljesítményt a gimnáziumokban tanulók nyújtják, ezt követik a szakközépiskolások, majd a szakiskolások/szaktanulmányozók. A leggyengébb átlagos képességpontokat pedig az általános iskolában tanuló 15 éveseknek jegyzik.

²¹ http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatasi/nemzetkozi_meresek/pisa/PISA2009_tajekoztato.pdf

A migránsnak számító 95 diák átlageredményei ezeket az értékeket meghaladták 13–14 képességponttal.

A vizsgálat eredményei szerint a magyar képzésben részt vevő tanulók 2009-ben mindhárom mérési területen elérik az OECD országok átlagát (köszönhetően annak, hogy időközben olyan országok csatlakoztak az OECD-hez, melyek a képességmérésen gyengébb átlageredményt realizáltak, illetve annak, hogy szövegértés területén 2000-hez képest 14 ponttal javult a magyar diákok teljesítménye).²²

Az iskolázottság–végzettség indikátorai között azonban nem az átlagos képességpontokat, hanem a csoporttagok esetleges leszakadásához, a továbbtanulási, illetve munkaerő–piaci egyenlőtlenségi mezőben betöltött várható szerepük egyik prediktumaként számon tartott alacsony teljesítményt elérők hányadosát állítja a Zaragozai Nyilatkozat. Az alacsony szintet a 2. képességi szint alsó határa alatti teljesítés jelenti.²³ A PISA fogalmi kerete szerint a 2. képességi szintet el nem érők arra képesek csak, hogy rutinszerű, könnyen érthető, egyszerű feladatokat megoldjanak, melyek megoldásához minden szükséges információ a rendelkezésre áll. Az itt megrekedt tanulók 15 éves korukig nem szereztek olyan tudást, amely segítségével hatékonyan képesek az iskolai, közösségi és személyes életben részt venni.

A magyar diákok 22 százaléka nem éri el ezt a szintet matematikából, szövegértés területén 17, természettudományok területén pedig 14 százalékuk marad a 2. képességszint alatt. A migráns tanulók (a vizsgálatban jellemzően magyar ajkúak) ennél kisebb arányban rekednek meg ezen a lépcsőfokon (16, 11 és 12 százalék). Tehát a különbség nem számottevő, 2–6 százalék.²⁴

²² A képességpontok fontos mutatói a PISA–vizsgálatnak, de emellett lényegi jelentőségűek azok a háttér tényezők, amelyek befolyásolják a tanulók eredményeit. Magyarország esetében utóbbiak közismerten kiemelten számítanak, amit a mérés alá is támaszt: a magyar tanulók eredményét szociális, kulturális és gazdasági háttérük erősebben befolyásolja, mint a legtöbb vizsgált országban. Így Magyarországon nagyobbak a különbségek a gyengébb és jobb háttérű tanulók eredményei között, mint másutt, kevesebb az olyan tanuló, aki gyenge szociális, kulturális és/vagy gazdasági kulturális háttére ellenére is jó eredményt képes elérni – azaz az iskolai expanzió ellenére a családi háttér jelentősen kódolja a továbbtanulási és azon keresztül a munkaerőpiacra való lépés egyenlőtlenségeit.

²³ Az oktatási rendszereket jól jellemzi, hogyan oszlanak meg a tanulók az egyes képességszinteken, mekkora a kiemelkedő teljesítményt nyújtók, illetve a leszakadók aránya.

²⁴ A magyarországi arányokhoz hasonló értékeket csak Litvániában mértek – ahol szintén nem számottevő a migránsok jelenléte. Egyébiránt a 27 EU tagállamból 25 vett részt a PISA felmérésben 2009-ben, s e 25 országban az összes tanulónak átlagosan 18–22 százaléka teljesített a 2. képességszint alatt a három területen. A migránsok esetében ez az átlagos arány ennél jelentősen magasabb, 29–33 százalék (összesen 11 EU tagállam esetében haladja meg a 10 százalékpontot a migránsok szempontjából negatív előjelű differencia).

4. Táblázat: Alacsony iskolai teljesítményt nyújtó 15 éves tanulók aránya, százalék

	összesen	származás		
		Magyarországon született	külföldi származású (a szülő(k) külföldön született, a gyermek vagy külföldön vagy Magyarországon)	„vegyes” származású (A gyermek Magyarországon született, a kettő közül az egyik szülő külföldön)
matematika	22	22	16	13
szövegértés	16	16	11	11
természettudomány	13	13	12	10

Forrás: PISA 2009

A migráns lányok körében mindhárom mért képességterületen többen maradnak a 2. képességi szint alatt mint a migráns fiúk esetében (2–20 százalékpont a differencia a nemek között). A többségi társadalomhoz tartozóknál pont fordított a trend: a 2. képességi szint alatt teljesítőkhöz tartozók körében a képességterületeken összességében a fiúk vannak többen. Ez a „szétnyíló olló” feltehetően a migráns lányokat érintheti a későbbiekben (nem elfelejtve a mintanagysági és mintavételi korlátokat).

5. Táblázat: Nemek közötti különbség az alacsony iskolai teljesítményt nyújtó 15 éves tanulók körében, százalék

	fiúk		lányok	
	összesen	külföldi származású	összesen	külföldi származású
matematika	22	10	23	30
szövegértés	24	13	11	15
természettudomány	15	11	13	17

Forrás: PISA 2009

Nem állnak rendelkezésünkre állampolgári szintű részletes adatok a migránsok esetében (a kis minta és a módszertani sajátosságok miatt), de talán érdemes megjegyezni, hogy más-más képzési rendszer húzódik meg a mért iskolai teljesítmények mögött. Például Kínában a diákok kevesebb, mint 10 százaléka teljesít a 2. képességi szint alatt, ezzel szemben Oroszországban több mint 22 százaléka.

TIMSS eredmények – a kontroll jegyében

A TIMSS-mérés eredményei alátámasztják a PISA-kutatásból megismert trendeket: a többségi társadalomhoz tartozó diákok a vizsgált két képességtérületen kevesebb pontot szereztek, mint a migráns tanulók: a matematikában 20 (!), természettudományi területen 10 pont a differencia). A TIMSS-vizsgálat nem alkalmazza a PISA-kutatásban megismert képességszint-struktúrát, hanem egy 5 osztatú benchmark skálát használ, amelynél a szintek választóvonalai egymástól 75 pont távolságra találhatóak. A két skála üzenete többé-kevésbé megfeleltethető egymásnak: különösen a gyenge teljesítményt nyújtók esetében. (A TIMSS-mérésben egyébként a legalsó képességszintet a 400 pont alatt való teljesítés jelenti.)

A nyolcadikos magyar diákok 10 százaléka teljesített 400 pont alatt matematikából, a természettudományok területén pedig 6 százalékkal. A migráns tanulók ennél kisebb arányban rekednek meg ezen a képességszinten (6, illetve 4 százalék).

Mindezek azt jelzik (és természetesen a magasabb képességpontok is), hogy a magyar közoktatásban tanuló migránsok, harmadik országbeliek valamivel kisebb arányban képviseltetik magukat (saját súlyukhoz képest) a gyengén teljesítők táborában²⁵ mint a magyar állampolgárságúak. Azaz összességében a 15 éves migráns populáció integrációját a csoportjukat érintő iskolai leszakadás esélye csak kis mértékben befolyásolja.

Az iskolát, oktatási képzést korábban elhagyók aránya a migránsok körében

Az iskolai sikerességgel fordított előjellel függ össze a korai iskolaelhagyók indikátora. Az EU definíciója szerint korai iskolaelhagyók azok a 18-24 év közöttiek, akik nem rendelkeznek valamilyen középfokú végzettséggel, vagy valamilyen szakképzettséggel.

Mielőtt ismertetnénk e részfejezet eredményeit, kitérünk egy látszólagos ellentmondásra. Az ellentmondást a pilot tanulmányban megfogalmazott definíció, az ahhoz képest közölt eredmények és az ISCED (International Standard Classification of Education) szintek értelmezése okozza (ahogy a legmagasabb iskolai végzettségknél is láttuk). A pilot kutatásban a tanulmány szerkesztői a lemorzsolódás mérése kapcsán azt fogalmazták meg, hogy a csak alapfokú vagy az alatti végzettséggel ren-

²⁵ A harmadik országbeli tanulók esetében nem sima státuszreprodukción az életcél, hanem egy markáns felfelé mobilitás. A racionális döntés során a „minden befektetést megér a taníttatás” elv van az előtérben, vagyis az a felismerés, hogy a bárhol konvertálható tudás olyan tőke, amely a kulturális különbségek mellett is kamatoztatható.

delkezőkön felül az ISCED osztályozási rendszer „3C short” végzettségi kategóriájába tartozókat is ide kell sorolni (a kategória leírását lásd: A migránsok iskolázottsága fejezetben). A magyar statisztika viszont az e kategóriába tartozókat a középfokú végzettségűek táborába sorolja – tehát például a 8 osztályt végzett, OKJ-s szakmát szerzett 18–24 évesek már nem számítanak Magyarországon statisztikailag lemorzsolódottnak.

Felmerül a kérdés, hogy ez nem visz-e félre, nem veszik-e el a lemorzsolódás üzenete a magyar körülményekre érvényesítve, illetve jó-e ez a mérési megközelítés a magyarországi migránsok vonatkozásában. Ennek megválaszolásához érdemes tisztázni, hogy mit is jelent az, hogy lemorzsolódás vagy akár iskolai kudarc. A lemorzsolódást az (egyes országoktól függő) oktatási szakpolitikák, az oktatáskutatási szakma, a szakirodalom többféleképpen szokta értelmezni. Leggyakrabban a közoktatás (nappali képzés) befejezett végzettség nélküli elhagyását szokás lemorzsolódásnak tekinteni (egyes képzési szintekről – például gimnáziumból, szakközépiskolából, szakiskolából – való kimaradás). De lemorzsolódásként értelmezendő a nappali iskolarendszerből való kimaradás vagy az oktatási rendszer egészéből való kimaradás is, ahogy lemorzsolódás az egyes szakképző programokból (pl. munkanélküliek számára tartott képzésekből), felnőttoktatási, felnőttképzési programokból (pl. az OKJ-s programokból) való kihullás is. A különböző értelmezések alapján más-más mutatókat lehet képezni, és a lemorzsolódás kapcsán ezekkel különböző erősségű állításokat lehet alátámasztani.

Az Európa 2020 stratégia negyedik célkitűzésében megfogalmazottak és a Zaragozai Nyilatkozatban elfogadottaknak megfelelően a pilot kutatás deklarálta csak azon 18–24 évesek körében vizsgálja a lemorzsolódók arányait, akik nem rendelkeznek valamilyen középfokú végzettséggel vagy szakmával, és az adatfelvételt megelőző négy hétben nem részesültek semmilyen oktatásban vagy képzésben.

E szerint az Unióban az érintett korosztály átlagosan 15 százaléka tartozik ebbe a körbe (mindenkit ideszámítva). Amennyiben csak a migránsokat szemléljük, akkor az elhagyók tábora csoportjukon belül jóval nagyobb súlyt képvisel, 27 százalékot.

Magyarországon a teljes, adott végzettségi kategóriába tartozó 18–24 éves populációra kivetítve a lemorzsolódók²⁶ aránya 4 százalékponttal az EU-s átlag alatt található (11 százalék).²⁷ A kutatásba vont magyarországi migránsok esetében nincs információ erről.

²⁶ A korai iskolaelhagyók mutatója a KSH munkaerő-felméréséből származik. Az OKJ szakmák kódja tartalmazza az ISCED besorolási szintet, amit a munkaerő-felvételnél is alkalmaznak.

²⁷ Ebben értelemszerűen nincsenek benne azok, akik felnőttoktatásban vagy felnőttképzésben szereztek meg 24 éves korukig a szakmai végzettséget, ugyanis a munkaerő-felmérésen alapuló indikátorszámításnál nem tesznek különbséget, hogy valaki ezt nappali vagy felnőttoktatásban érte-e el.

6. Táblázat: Az iskolát, oktatási képzést korábban elhagyók aránya, százalék

	EU országok átlaga	Magyarország
összesen	15	11
ebből		
más országok állampolgárai összesen	27	(..)
3. országbeliek	28	(..)

Forrás: EUROSTAT

Érdeemes ezeket az értékeket a korábban bemutatott PISA-mérés eredményeivel, az alacsony teljesítményt elérők arányával összevetni, s az mindjárt két dolgot is közvetít számunkra:

A várható, valós lemorzsolódás a többségi társadalom esetében ennél az értéknél nagy valószínűséggel magasabb, és könnyen elképzelhető, hogy a közeljövőben még növekedni is fog a magyar uniós vállalás ellenére, tudniillik, hogy 2020-ra tíz százalékra csökkentjük a hazai iskolaelhagyást. A 2011-es népszámlálási adatok szerint a 10–24 éves korosztály 2 százaléka nagy valószínűséggel teljes egészében kimaradt az oktatási rendszerből, tehát az első osztályt sem végezte el. A tankötelezettség korhatárát a jelenlegi oktatáspolitikai 16 évre szállította le. Mint láttuk, a tanulók 17–22 százaléka igen gyengén teljesít, ők kerülhetnek ki a legnagyobb valószínűséggel a nappali képzésből. Ahhoz, hogy ne számítsanak iskolaelhagyónak, 24 éves korukig valamilyen középfokúnak tekintett végzettséget kell elérniük.

Függetlenül attól, hogy nincs számszerű adat a harmadik országbeliek (illetve a migránsok összessége) esetében a lemorzsolódási rátákkal kapcsolatban, beláthatjuk a PISA-arányok (és a migránsokra jellemző mobilitási célkitűzések) alapján, hogy a külföldi állampolgárságú 18–24 éves tanulók esetében nagy valószínűséggel kisebb arányú a képzésből való kimaradás, mint a magyar állampolgárságú diákok körében.

Összegzés

Az imént bemutatott, iskolázottsággal kapcsolatos indikátorok alapján elmondható, hogy a magyarországi 20–64 éves migránsok átlagosan képzetesebbek, mint a teljes hazai népesség. A társadalmi-gazdasági stratégiák szempontjából kiemelt 30–34 éves kohorsz esetében a Magyarországon élő harmadik országbeliek körében nagyobb a felsőfokú végzettségűek aránya, mint a hasonló korú magyar állampolgárok halmozatában. Az iskoláskorú népességben belül pedig – folytatva a sort – a magyar közoktatásban tanuló migránsok, harmadik országbeliek körében kevesebb leszakadót,

gyengén teljesítőt találunk, mint a magyar állampolgárságúak között. Valamint, összefüggésben mindezzel a migráns tanulók körében alacsonyabb lemorzsolódási rátákkal lehet kalkulálni a későbbiekben is.

Természetesen a kép nem ennyire pozitív: a migránsok területileg azokban a régiókban koncentrálódnak, ahol iskolai végzettségeik szóródása szinte megegyezik az ott élő magyar állampolgárokéval – azaz mindez nem jelent feltétlenül előnyt számukra a többségi társadalommal szemben (például konvertálhatóság a munkaerőpiacon).

Továbbá arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy a migránsok iskolai végzettségét kontextusba helyező bemutatott adatok és összefüggések alapjául szolgáló felmérések, adatbázisok a legtöbb dimenzióban csak orientálnak, jelzéseket adnak. A pontosabb és részletesebb képalkotáshoz egzaktabb, jobban megtervezett, az alapozó méréseknél statisztikailag relevánsabb és többnyelvű adatgyűjtés szükséges.

Irodalom

- Európai Bizottság (2010): A Bizottság Közleménye: Európa 2020 – Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája. Brüsszel 2010.3.3. COM(2010) 2020 végleges. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:HU:PDF>
- European Commission (2011): *Indicators of Immigrant Integration – A Pilot Study*. Eurostat Methodologies & Working Papers. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- European Union (2010): *European Ministerial Conference on Integration*. Zaragoza, 15-16 April 2010. Forrás: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_13055_519941744.pdf
- Gödri Irén (2011a): A Magyarországon élő külföldiek jellemzőinek területi sajátosságai és ezek összefüggése a munkaerő-piaci helyzetükkel. *Demográfia, Vol. 54. No. 2–3*: 81–120.
- Gödri Irén (2011b): Nemek közötti eltérések a külföldi állampolgárok munkaerő-piaci helyzetében Magyarországon. In: nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné (ed.): *Szerepváltozások, Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. TÁRKI – Nemzeti Erőforrások Minisztériuma, Budapest. 88–112.
- Hermann Zoltán – Varga Júlia (2012): *A népesség iskolázottságának előrejelzése 2020-ig. Iskolázási mikroszimulációs modell*. Budapest Munkagazdaságtani Füzetek, BWP – 2012/4. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Kutatóintézet és Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék, Budapest.
- Kőszeghy Lea (2009): Külföldiek magyarországi városokban. In.: Kováts András (ed.): *Bevándorlók Magyarországon – Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet és az ICCR Budapest Alapítvány által végzett kutatás zárótanulmányai*. MTA KI Budapest. 55–80.
- Központi Statisztikai Hivatal (2013): *2011. évi népszámlálás 2. előzetes adatok, a népesség és a lakásállomány jellemzői*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.